

λογικὸ κ' ἐξίσου ἐξαιρετικὸ ψυχικὸ γεγονὸς. Θὰ δοῦμε ἀργότερα ὅτι οἱ δύο αὐτὲς ἔσχατες κατηγορίαι θὰ μᾶς εἶναι πολὺ χρήσιμες. Ἄλλὰ τὸ κανονικὸ γεγονὸς, τὸ τρέχον, αὐτὸ ποῦ ἐμφανίζει τὶς γενικότερες μορφές, εἶναι τὸ φαινόμενο τοῦ παρατηρητῆ τοῦ καλλιτεχνήματος¹.

Καὶ γιὰ νὰ μελετήσουμε καὶ ν' ἀναλύσουμε αὐτὸ τὸ γεγονὸς ὀφείλουμε, προπάντων καὶ κατὰ τρόπο ἀπόλυτο, νὰ τὸ ἀντικρίσουμε ἔξω ἀπὸ κάθε κανόνα, ἀπὸ κάθε ἀξία καὶ ἀπὸ κάθε κατηγορικὴ ἐπιταγή. Οἱ ἀξίες, οἱ κατηγορικὲς ἐπιταγές καὶ οἱ κανόνες, σ' ἔναν ἀλλο κλάδο τῆς αἰσθητικῆς ἐπιστήμης θὰ γίνου αὐτὰ τὰ ἴδια, ἀπλὰ ἀντικείμενα μελέτης. Ἄλλὰ γιὰ νὰ μελετήσουμε τὸ φαινόμενο τοῦ θεατῆ (παρατηρητῆ) τοῦ καλλιτεχνήματος θὰ πρέπει νὰ παραμελήσουμε ἀπόλυτα τὶς ἰδέες ἢ ἀξίες τοῦ ὄραίου ἢ τῆς ἀσκήμιας. Ἡ ἀνάλυση τῶν αἰσθητικῶν ἀγωγῶν πρέπει νὰ γίνῃ ἔξω ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀξίες.— μόλις οἱ ἰδέες αὐτὲς παρέμβουν, κάθε ἐπιστημονικὴ μέθοδος εἶναι ἀδύνατη καὶ ξαναπέφτουμε στὶς πλάνες τῆς φιλοσοφίας.

Γι' αὐτό, πολλὰς φορές, στὰ διάφορα ἔργα μου ἀναγκάστηκα νὰ ἐπιμείνω γιὰ τὸ περιττὸ κάθε κριτηρίου τοῦ ὄραίου στὴν ἐπιστημονικὴ αἰσθητικὴ. Δὲ θὰ σταματήσω, λοιπόν, παρὰ ἐντελῶς προσωρινά, σ' αὐτὸ τὸ θέμα.

Μπορῶ νὰ βεβαιώσω, χωρὶς κίνδυνο ν' ἀπατηθῶ, ὅτι ἀν ἡ αἰσθητικὴ τοῦ 19ου αἰῶνα δὲν ἔφτασε παρὰ σὲ πολὺ ἀσήμαντα ἀποτελέσματα, τὸ χρωστάει, προπάντων, σ' αὐτὴ τὴν ἐπίμονη ἰδέα

9. ΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΤΟΥ
ΩΡΑΙΟΥ

τοῦ κριτηρίου τοῦ ὄραίου, σ' αὐτὴ τὴν ἔμμονη ἰδέα, ὅτι γιὰ νὰ κάνουμε αἰσθητικὴ, πρέπει ν' ἀρχίζουμε ἀπὸ τὸν ὄρισμό τοῦ τί εἶναι ὄραϊο· ὅταν μιὰ φορὰ βρεθεῖ ὁ ὄρισμός αὐτός, τὸ ἔργο τοῦ αἰσθητικοῦ θὰ ἔβγαινε ὅπως βγαίνει ἀπὸ τὸ κουκούλι ἢ χρυσαλλίδα. Τὸ ἔργο τοῦ φιλόσοφου αἰσθητικοῦ καί, θὰ προσθέσω μὲ

1. Βρίσκομαι στὴν ἀληθινὴ παράδοση τοῦ Ἀριστοτέλη. Ὁ Ι. Συκουτρῆς, στὸν Πρόλογό του στὴν *Ποιητικὴ* τοῦ Ἀριστοτέλη, γράφει ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης «ἀγνοεῖ σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου τὴν ψυχολογίαν τοῦ δημιουργοῦ καὶ ἀναχωρεῖ εἰς τὴν ἔρευναν ἀπὸ τῆς ψυχολογίας τοῦ ἀπολαύοντος τὰ ποίημα». (Ἔκδοση τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, σ. 22*).

θλίψη, τὸ ἔργο ἐπίσης τῶν πρώτων αἰσθητικῶν μ' ἐπιστημονικὰς τάσεις, ἦταν γὰρ δίνουσι τὸν ὄρισμό μιᾶς παγκόσμιας κ' αἰώνιας ὁμορφιάς.

Σ' ὅλα μου τὰ ἔργα πολέμησα πάντα αὐτὴ τὴν ἰδέα τοῦ παγκόσμιου κ' αἰώνιου ἰδεώδους, γιατί μου φάνηκε πάντοτε πὼς ἦταν τὸ πραγματικὸ καὶ κύριο ἔμπόδιο σὲ κάθε πρόοδο μιᾶς ἀντικειμενικῆς αἰσθητικῆς.

Χτὲς μὲ τὸ φεγγαρόφωτο, στὶς 8 τὸ βράδυ, βρισκόμουν ἄμυητος, ἀνάμεσα στὶς κολόνες τοῦ Παρθενῶνα, καὶ δοκίμαζα ἔντονα τὴν ἐντύπωση τοῦ ὠραίου — ἦ, σὲ γλῶσσα ἀντικειμενική, οἱ αἰσθητικὲς μου ἀγωγὲς διεγείρονταν. Καὶ ἡ ψυχικὴ μου διάθεση δὲν ἔμοιαζε καθόλου μὲ τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τοῦ Ἀθηναίου τῆς καλῆς ἐποχῆς τοῦ 5ου αἰῶνα, ἢ μὲ τοῦ κατακτητῆ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀγρίππα ἢ τοῦ Ἀδριανοῦ, ἢ μὲ τοῦ βυζαντινοῦ ποὺ εἶχε μεταβάλλει σὲ ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν τὸν Παρθενῶνα, ἢ μὲ τοῦ σταυροφόρου ποὺ τὸν εἶχε μεταβάλλει σὲ καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἢ μὲ τοῦ ὀθωμανοῦ ποὺ τὸν εἶχε μεταβάλλει σὲ τζαμί, ἢ μὲ τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1821 ποὺ τὸν μεταβάλλανε σὲ φρούριον. Καὶ ἡ ψυχικὴ μου κατάστασις ἦταν ἐπίσης διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τῶν δυὸ ἐκείνων ἐρωτευμένων ποὺ κρύβονταν χτὲς πίσω ἀπὸ μιὰ κολόνα καὶ πού, ἀπολαμβάνοντας τὸ θέαμα χωρὶς γὰρ τὸ θέλουν καὶ δεχόμενοι τὴν χιλιόχρονην κληρονομίαν ποὺ τοὺς ἐπιβάλλετο χωρὶς γὰρ τὸ συναισθάνονται, προσπαθοῦσαν, κυρίως, γὰρ κατευνάσκειν τὸ σεξουαλικὸ πυρετὸν ποὺ τοὺς κατὰτρωγε. Καὶ ἡ ὠραιότητα τοῦ Παρθενῶνα, χτὲς τὸ βράδυ, γεμάτη ἀπὸ τὸ ἐγὼ μου, ἀπὸ τίς ἰδέας τοῦ 20οῦ αἰῶνα ποὺ ἔφερνε μέσα μου, πραγματωμένη ἀπὸ τὸ μυαλό μου, μπορεῖ γὰρ ταυτισθεῖ μὲ τὴν ἐντύπωση ποὺ εἶχε πρὶν ἀπὸ διακόσια χρόνια ὁ εἰκονοκλάστης κάτοικος τῆς Ἀθήνας, ποὺ ἔκλεβε τὰ μαρμάρινα τύμπανα τῶν στύλων γιὰ γὰρ φτιάσει ἀσθέστη χρῆσιμο γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ χαμοσπιτιοῦ του; Ἡ ὠραιότητα αὐτῆ τοῦ Παρθενῶνα, σὲ μέγα, ἢ προσωπικὴ αὐτῆ ὠραιότητα, μπορεῖ γὰρ συγκριθεῖ μὲ τὴν ἐντύπωση ποὺ ὁ ἄλλος εἰκονοκλάστης, ὁ λόρδος Ἑλγιν, εἶχε τοῦ ἰδίου μνημείου, ὅταν τοῦ ὄσπαζε τίς μετόπες γιὰ γὰρ ἰκανοποιήσει τὴν μαγία τοῦ συλλέκτη;

Ἀλλὰ, θὰ μοῦ ποῦγε, τί σημασία ἔχει ἡ ποικιλία τῶν ψυχῶν ποὺ τὸν παρατήρησαν; Ὁ Παρθενῶνας, αὐτὸς καθ'αυτὸς, εἶναι

ώρατος· είναι ώρατος απόλυτα, έξω από κάθε χρόνο και κάθε τόπο κι από κάθε ανθρώπινη παρουσία. Στην περίπτωση αυτή, ο επιστήμονας αίσθητικός δεν έχει παρά να σιωπάσει· είναι κάτι που αφορά τον μεταφυσικό. Για την επιστημονική αίσθητική το ώρατο — κι όταν λέω το ώρατο ύπονοώ : τις αίσθητικές αξίες—δεν υπάρχει σαν τέτοιο μια για πάντα, απόλυτο κ' αιώνιο· γίνεται, μεταμορφώνεται, εξαφανίζεται, ξαναγεννιέται και μετέχει στη ζωή όλων εκείνων που το παρατηρούν. Έξέτασα σ' ένα άλλο έργο μου το πρόβλημα του των αίσθητικών αξιών που η κοινωνιολογική πλευρά του είναι απόλυτα αναμφισβήτητη.

Οι αξίες αυτές, για μας, αντί να έχουν τεθεί εκ των προτέρων (a priori) κι αντί να υποδοσάζουν το οικοδόμημα της αίσθητικής μας, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των μετα-αίσθητικών, είναι οι ίδιες αντικείμενα μελέτης, αντικείμενα που πρέπει ν' αναλύσουμε· γιατί αποτελούν έναν από τους παράγοντες του αισθητικού φαινομένου, τον κατεξοχήν κοινωνιολογικό παράγοντα.

Δεν αρνούμαστε, λοιπόν, τις αξίες αυτές ή, αν θέλετε πιο σύντομα, την έννοια του ωραίου· άλλ' αντί να ενεργούμε όπως οι μεταφυσικοί, που καθοδηγούμενοι από μιαν έννοια του ωραίου, που έχει τεθεί εκ των προτέρων, αναπτύσσουν μιαν αίσθητική στον άερα, θέλουμε να εξετάσουμε όλες τις διαφορές και σκόρπιες έννοιες του ωραίου ή αίσθητικές αξίες, για να φτάσουμε σε μια συνισταμένη και για να συλλάβουμε καλύτερα τη λειτουργία του αισθητικού φαινομένου. Το ώρατο δεν είναι μια αιτία μεταφυσική, αλλά ένα εξαγόμενο κάποιας ψυχικής και κοινωνικής ενέργειας. Ο μηχανισμός της ενέργειας είναι ο ίδιος ή σχεδόν ο ίδιος στα διάφορα άτομα, αλλά το εξαγόμενο, ή έννοια της ομορφιάς διαφέρει με τα άτομα, τις εποχές και τις χώρες.

Η ψυχολογική και κοινωνική λειτουργία που παράγει το αισθητικό φαινόμενο, ενδιαφέρει την επιστήμη και μπορεί να γίνει προσιτή και ν' αναλυθεί από την επιστήμη.

Η έννοια της ομορφιάς και γενικά οι αίσθητικές αξίες είναι το προϊόν της λειτουργίας αυτής· τα προϊόντα αυτά διαφέρουν με τα άτομα και στα μάτια του αισθητικού πρέπει να περνούν σε δεύτερη μοίρα· είναι επιφαινόμενα ενδιαφέροντα προς ανάλυση—υπο-προϊόντα. Ο φυσιολόγος, εξετάζοντας τις μέλισσες, ενδιαφέ-

ρεται να παρατηρήσει και να μελετήσει όλη τη λειτουργία τους· ο παραγωγός ενδιαφέρεται μόνο για το μέλι τους.

Οι αισθητικοί, φιλόσοφοι πιο πολύ, που βάζουν πάνω απ' όλα την έννοια του ωραίου και βγάζουν απ' αυτή δλόκληρη μεταφυσική αισθητική, στενεύουν εξαιρετικά το πεδίο και τη δικαιοδοσία της αισθητικής τους. Πραγματικά, στην ιδέα αυτή του ωραίου που βάζουν α priori, δεν περικλείουν ουσιαστικά, παρά μόνο την ατομική τους αισθητική πείρα. Είναι αλήθεια πως αυτοί οι φιλόσοφοι αισθητικοί κατέχουν εξαιρετική καλλιτεχνική μόρφωση, είναι άριστογράτες του πνεύματος. "Αλλά θα πρέπει ν' αναγνωρίσω πως δεν αποτελούν παρά μονάχα εξαίρεση, γιατί ή επιστήμη οφείλει να εξετάσει τόσο το κανονικό και τρέχον γεγονός όσο και το σπάνιο και το εξαιρετικό.

Είναι το ίδιο πρόβλημα που εμφανίζεται σχετικά με τη μελέτη του καλλιτέχνη.

10. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ

Ο Victor Basch έγραψε πως «ή αφετηρία της αισθητικής είναι κάτι απόλυτα συγκεκριμένο και πραγματικό: το έργο τέχνης κι ο καλλιτέχνης»¹. Και παρ' όλ' αυτά, αργότερα, αναγνώρισε πως ο «καλλιτέχνης είναι σπάνιο φαινόμενο και ως ένα βαθμό τέρας»².

Ο Basch διόρθωσε την πρώτη του γνώμη με τη δεύτερη. Για μᾶς, όπως είπαμε, το έργο τέχνης κι ο καλλιτέχνης, χάρη στο έργο του, έχουνε σκοπό να δημιουργήσουνε μέσα μας την αισθητική άγωγή. Η αισθητική αυτή άγωγή είναι πρώτιστα το αντικείμενο μελέτης. Θα μου έπιτραπεί μιὰ κοινότοπη σύγκριση. Η ιατρική δεν εξετάζει ούτε το μάγερα ούτε το μαγερεμένο φαί. Μελετᾶ το πεπτικό σύστημα. Έντελῶς σε δεύτερη μοίρα θ' ασχοληθεί με το μάγερα και με το μαγερεμένο φαί που θα φάει ο άρρωστος.

Όταν όμως ο Basch λέει πως ο καλλιτέχνης είναι το σπάνιο φαινόμενο, σ' αυτό είμαι σύμφωνος μαζί του. Και πραγματικά, μολονότι είναι σπάνιο, δεν πρέπει να παραμεληθεί.

1. *La poétique de Schiller*, Alcan, Paris, 2η έκδοση, σ. 178.

2. *Le maître problème de l'Eschétique*, «Revue philosophique», Ιούλιος 1921, σ. 3.

Ἀναγκαστικά, ὁ καλλιτέχνης δὲ θὰ ἐξετασθεῖ «ἐπαγγελματικά», γιατί ἡ τέτοια ἀνάλυσή του δὲ θὰ μᾶς ἔδινε περισσότερο χρήσιμα ἀποτελέσματα, ὅπως ἡ ἀνάλυση τοῦ δικαστῆ, τοῦ ἀρχιστράτηγου, ἢ τοῦ γιατροῦ, δὲν προσφέρει πραγματικὰ χρήσιμες παρατηρήσεις γιὰ τὴ δικαστικὴ ἐπιστήμη, τὴ στρατιωτικὴ ἢ τὴν ἰατρικὴν. Ἡ ἀνάλυση τοῦ γιατροῦ δὲ συμβάλλει στὴν πρόοδο τῆς ἰατρικῆς, ὅπως ἡ ἀνάλυση τοῦ ζωγράφου ἢ τοῦ ποιητῆ δὲ θὰ βοηθήσει τὴν αἰσθητικὴν νὰ κάνει ἔστω κ' ἓνα βῆμα μπρός.

Ὁ καλλιτέχνης, λοιπόν, πρέπει νὰ μελετηθεῖ ἀτομικά· πρέπει νὰ κάνουμε μονογραφίες καὶ νὰ τὶς ταξινομοῦμε. Καὶ δῶ ἀκόμα, πρέπει νὰ διατυπωθοῦν ἐπιφυλάξεις. Στὴν αἰσθητικὴ ὁ καλλιτέχνης ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ μύστη τῆς ἠθικῆς, μὲ τὸν ἥρωα. Ὁ καλλιτέχνης πραγματοποιεῖ στὸ ἔργο του μιὰ μέθοδο γιὰ νὰ δημιουργήσει τὴν αἰσθητικὴ ἀγωγή· κι ὁ μεγαλοφυῆς καλλιτέχνης ἐφευρίσκει μιὰ νέα μέθοδο, ὅπως ὁ ἥρωας σὲ μιὰ δεδομένη περίσταση πραγματοποιεῖ μιὰν ἠθικὴ ἀγωγή ἀξιοσήμαντη. Ἀλλὰ μιὰ ἐπιστήμη τῶν ἠθῶν — ποὺ εἶναι ἡ ἀντικειμενικὴ ἐπιστήμη τῆς ἠθικῆς — δὲν μπορεῖ ν' ἀντλήσει ὄφελος ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ ἥρωα, παρὰ κατὰ τὸ μέτρο ποὺ ἡ ἀγωγή του περιέχει στοιχεῖα καθολικὰ κι ὄχι ἀτομικά. Στὴν αἰσθητικὴ, ἡ ἀνάλυση τοῦ καλλιτέχνη εἶναι χρήσιμη κατὰ τὸ μέτρο ποὺ μᾶς δείχνει ἀκριβῶς ὄχι τὴν προσωπικὴ ἐξαιρετικὴν κι ἀνώμαλη πλευρὰ ἀλλὰ τὴν κανονικὴν πλευρὰ. Λίγο ἐνδιαφέρει, ἂν ἡ πλευρὰ αὐτὴ ἐμφανίζεται ὅπως στὶς νοσηρὲς καταστάσεις, μεγαλωμένη στὸ μικροσκόπιο.

Πραγματικά, ἄθελά σου, εἶσαι ἀναγκασμένος νὰ συγκρίνεις τὸν καλλιτέχνη μὲ τὴ νοσηρὴ κατάσταση, ὅπως τὴν ἐκμεταλλεύεται ἡ σημερινὴ ψυχο-παθολογία. Τίποτα δὲν εἶναι πιὸ χρησιμοστὸν ψυχολόγο ἀπὸ τὴ νοσηρὴ κατάσταση· ἐμφανίζει τὰ κανονικὰ φαινόμενα μεγαλωμένα, πολλαπλασιασμένα στὸ ἄπειρο, σὰ νὰ παρατηροῦνται στὸ μικροσκόπιο. Ὁ ψυχολόγος, λ.χ., ποὺ ἐξετάζει μιὰ καταληψία θ' ἀντλήσει ὠφέλιμα συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τὴν κανονικὴ συνείδηση, ἂν δὲν παραβλέπει ποτὲ πῶς ἡ καταληψία, σχετικὰ μὲ τὴν κανονικὴν κατάστασιν τῆς συνείδησης, εἶναι ὅπως ὁ τυφοειδῆς πυρετὸς σχετικὰ μὲ τὴν καθημερινὴν κανονικὴν μας θερμοκρασίαν τῶν 37°. Ἡ καταληψία ἐμφανίζει τὰ κανονικὰ φαινόμενα τῆς συνείδησης μεγαλωμένα στὸ μικροσκό-

πιο. Στις περιπτώσεις αυτές ή νοσηρή κατάσταση γίνεται ένα πολύτιμο βοηθητικό στην ψυχολογία για τή μελέτη τῶν κανονικῶν φαινομένων.

Ἡ μελέτη καί ἡ ἀνάλυση τοῦ καλλιτέχνη ἀτομικά μπορεῖ νά παίξει τόν ἴδιο χρήσιμο ρόλο καί στήν αἰσθητική. Ἐννοεῖται πῶς πρέπει νά πετάξει μακριά της κάθε μέθοδο μελέτης ποῦ συγγενεῦει μέ τήν ἱστορική φιλοσοφία τοῦ Ταινε, ἢ μέ κείνη ποῦ ὑποδεικνύει ὁ V. Basch, ὅταν συμβουλεύει νά μελετοῦμε τὸ κλίμα, τήν κοινωνική ὀργάνωση καί τήν ἱστορική ἐποχή σχετικά μέ τόν κάθε καλλιτέχνη. Τὸ νά προσπαθοῦμε νά κάνουμε μιὰ ψυχολογία τοῦ καλλιτέχνη πάνω σέ τέτοιες βάσεις εἶναι καιρὸς χαμένος — ἢ τουλάχιστον ἀπλή διασκέδαση συγγραφῆς μυθοποιημένων βιογραφιῶν τῶν καλλιτεχνῶν.

Ἡ Δρ. Toulouse προσπάθησε, ἄλλοτε, νά γράψει ψυχο-φυσιολογικὲς μελέτες ἀρκετὰ ἀναλυτικὲς γιὰ μερικοὺς γάλλους καλλιτέχνες. Ἡ προσπάθειά του ἦταν ἐπαινετὴ κι ἂν ἔμεινε στείρα εἶναι γιὰ τὴν ψυχο-φυσιολογία δὲν ἦταν ἀκόμα σέ κατάσταση νά λύνει τὰ πολυπλοκώτερα προβλήματα τῆς δικαιοδοσίας της.

Γιὰ μᾶς, ἡ περίπτωση τοῦ καλλιτέχνη, φαινόμενο σπάνιο κ' ἐξαιρετικό, συγγενεῦει μ' ὅλες τὶς νοσηρὲς καταστάσεις ποῦ μελετᾶ καί χρησιμοποιεῖ ἡ ψυχο-παθολογία. Θ' ἀναφέρω μιὰ φράση τοῦ σεβαστοῦ διδασκάλου: «Κλίνω, μᾶλλον, νά πιστέψω ὅτι τὰ κανονικὰ φαινόμενα καί τὰ προσεγγίζοντα πρὸς τὸ κανονικό, ἐμφανίζουν ἀντικείμενα μελέτης λιγότερο εὐνοϊκὰ ἀπὸ τ' ἀνώμαλα φαινόμενα»¹. Καί ἡ γνώμη τοῦ Φρόυντ, στὸ ζήτημα τοῦτο, εἶναι αὐθεντία.

Μιὰ ποῦ ὁ καλλιτέχνης, λοιπόν, δὲν ἐμφανίζει στήν αἰσθητική τὶς γενικότερες μορφές, θὰ τὸν ἀντικρίσουμε σὰν ἓνα φαινόμενο σπάνιο κ' ἐξαιρετικό, ἀνάλογο μέ τὰ νοσηρὰ φαινόμενα· ἀλλά, καί θέλω νά τὸ διακηρύξω μεγαλόφωνα, μένουμε ἀπόλυτα ξένοι κ' ἐχθρικοὶ σ' ὅλες ἐκεῖνες τὶς θεωρίες ποῦ ἐμπνέονται ἀπὸ τὸν Δομπρόζο καί ποῦ σύμφωνα μ' αὐτὲς ἡ μεγαλοφυΐα εἶναι μιὰ νεύρωση, ἢ ἄλλες ἀνάλογες μωρίες· δὲ θέλουμε κἂν νά τὶς συζητήσουμε, τόσο μᾶς φαίνονται ἀνόητες.

1. *La poétique de Schiller*, σ. 179—180.

2. *La Psychopathologie de la vie quotidienne*. Traduction Française, Payot, Paris σ. 814.

Γιὰ νὰ συνοψίσουμε, θὰ πῶ πὼς ἡ μονογραφικὴ μελέτη τοῦ καλλιτέχνη, ποὺ μοῦ φαίνεται ἐξαιρετικὰ δύσκολη (γιατὶ βέβαια, δὲν πρόκειται νὰ κάνεις μυθοποιημένη ἱστορία) εἶναι πολὺ χρήσιμη στὴν αἰσθητικὴ· ἀληθινὰ, μερικοὶ καλλιτέχνες μποροῦνε νὰ μᾶς ἐμφανίζουν τὰ κανονικὰ αἰσθητικὰ φαινόμενα μεγαλωμένα καὶ πιὸ εὐκολὰ στὴ μελέτη.

Αὐτὲς εἶναι οἱ ἀπόψεις μας γιὰ τὴ μέθοδο τῆς ἐπιστημονικῆς αἰσθητικῆς. Νομίζω ὅτι κεῖνο ποὺ πρέπει κυρίως νὰ καθοδηγεῖ τὸν αἰσθητικὸ μὲ ἀντικειμενικὲς τάσεις εἶναι ἡ φροντίδα τοῦ

11. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ σαφοῦς γεγονότος, τοῦ λεπτομερειακοῦ γεγονότος, εἴτε τὸ γεγονός αὐτὸ εἶναι κανονικὸ εἴτε νοσηρό. Τὰ λεπτομερειακὰ γεγονότα δὲν πρέπει νὰ παραμελοῦνται — ὁ μεταφυσικὸς κι ὁ φιλόσοφος τὰ περιφρονοῦν, ἀναζητώντας τὶς γενικὲς ἰδέες καὶ τὶς ἀπὸ περιωπῆς ἀπόψεις· ἀλλ' ἀκριβῶς, γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ἡ μεταφυσικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία εἶπανε τὶς τελευταῖες τοὺς λέξεις γιὰ τὸ κάθε τι καὶ σὲ κάθε τι, ἀπὸ δυὸ χιλιάδες χρόνια καὶ πλέον, κι ἀπὸ τότε δὲν κάνουν ἄλλο παρὰ νὰ ἐπαναλαμβάνονται.

Ἡ ὑπομονετικὴ συγκέντρωση τῶν γεγονότων, ἡ ἀπαρίθμηση καὶ ἡ ταξινομήσή τους πρὶν ἀπὸ κάθε σύνθεση, ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστήμης. Δηλαδή, τὸ σαφὲς γεγονός ποὺ ἀναζωογονεῖ τὴν ἐπιστήμη. Ἐνα σαφὲς γεγονός, ἔστω κι ἀσήμαντο, ἔστω καὶ μικροσκοπικὸ, παρατηρημένο ἀντικειμενικὰ, ἔχει περισσότερη σημασία γιὰ μιὰν ἐπιστήμη ἀπὸ τὴν τολμηρότερη θεωρία. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ μονογραφία (ἄρκει νὰ μὴν εἶναι μυθοποιημένη ἱστορία) εἶναι πολύτιμη — ἡ ἐπιστημονικὴ, ἡ ἀντικειμενικὴ, βέβαια, μονογραφία, ποὺ ἐμφανίζει ἀναλυτικὰ τὰ χαρακτηριστικὰ γεγονότα, κι ἂν ἀκόμα τὰ γεγονότα αὐτὰ εἶναι στοιχειώδη.

Καὶ ἡ μελέτη αὐτὴ τῶν γεγονότων πρέπει νὰ γίνεται ἔξω ἀπὸ κάθε κανόνα χωρὶς νὰ τὰ κρίνει ἢ νὰ τὰ κατατάσσει σύμφωνα μὲ τὶς ὑπάρχουσες ἤδη ἀξίες τοῦ ὠραίου, τῆς ἀσκήμιας, τῆς χυδαιότητος, ἢ τῆς εὐγένειας. Πρέπει, μπαίνοντας στὸ ἐπιστημονικὸ ἐργαστήριον, ν' ἀφίνουμε στὴν πόρτα ὅλες τὶς ἀριστοκρατικὲς προλήψεις γιὰ τὴν αἰσθητικὴ. Οἱ αἰσθητικὲς ἀξίες, αὐτὲς καθαυτὲς, εἶναι γεγονότα ποὺ θὰ πρέπει ν' ἀναλύσου-

με. Στήν ἐπιστήμη πρέπει νὰ περιγράψουμε τὶς πραγματικὲς μορφές, τὰ γεγονότα, παρατηρώντας τα ὅπως εἶναι κι ὄχι νὰ διαισθανόμαστε τί μποροῦσαν νὰ εἶναι, ἢ νὰ προδιαγράψουμε τί θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι. Κἀθε κανονιστικὴ καὶ κατηγορικὴ τάση ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη.

Νὰ μὴ ζητᾶμε νὰ ἐνοποιοῦμε πρῶιμα τὰ γεγονότα· τὸ νὰ θέλουμε νὰ ἐξηγοῦμε τὰ αἰσθητικὰ γεγονότα μὲ μεγάλες γενικὲς ἰδέες ἢ μὲ μεγάλες ἰδεαλιστικὲς λέξεις, εἶναι σὰ νὰ μιμούμαστε τοὺς σχολαστικούς, ποὺ ἐξηγοῦσανε τὴν πέψη, τὴν κυκλοφορίαν καὶ τὴν ἀναπνοήν, μὲ τὶς «ζωτικὲς δυνάμεις».

Ἐπισημαίνω ὅτι ὁδηγούμενη ἀπὸ τὶς ἀρχὲς αὐτὲς ποὺ ὀνομάζω: τροπὴ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, ἢ μέθοδος στὴν αἰσθητικὴν θὰ πραγματοποιηθεῖ ἀφ' ἑαυτῆς. Πραγματικά, μιὰ μέθοδος δὲν εἶναι παρὰ μιὰ στέρη λαβῆ τοῦ πνεύματος σ' ἓνα καθορισμένο γεγονός. Φθείροντας τὰ χέρια καὶ τὰ νύχια τοῦ σ' ἓνα μεγάλο βράχο, κατορθώνει κανεὶς νὰ τὸν ἀδράξει καὶ νὰ τὸν μετατοπίσει. Ἡ ἐχθρική φύση ἀφίνεται πάντα νὰ κυριαρχηθεῖ ἀπὸ τὸ ἀντικειμενικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα· ἀντιστέκεται πάντα νικηφόρα στὸ ἐπιφανειακὸ πνεῦμα τοῦ φιλόσοφου καὶ τοῦ μεταφυσικοῦ. Μόνον ὅταν οἱ Ἴωνες γεωμέτρεις παραιτήθηκαν ἀπὸ τὴν προσπάθειάν τους νὰ ἐξηγήσουν τὰ σχήματα μὲ τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν μαγείαν, κι ὅταν ἐνδιαφέρθηκαν γιὰ τὶς σχέσεις τοῦ μεγέθους τῶν σχημάτων, κατόρθωσαν νὰ φτιάσουν τὶς πυθαγόρειες μεθόδους.

Εἶδαμε, ἐξάλλου, πὼς μποροῦμε νὰ καθορίσουμε ἀπὸ τώρα τὸ ἀντικείμενο τῆς αἰσθητικῆς· ἀλλὰ ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος καὶ οἱ ἴδιες οἱ πρόοδες τῆς αἰσθητικῆς θὰ καθορίσουν ὀλοένα καὶ καλύτερα τὶς διαστάσεις τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ, ποὺ ἀναγκαστικὰ τώρα εἶναι ρευστές.

Ἡ ἐπιστήμη δὲ μοιάζει μὲ τὴν φιλοσοφίαν ποὺ καθορίζει σχηματικὰ καὶ ἐκ τῶν προτέρων (a priori) τὶς περιοχὲς καὶ τοὺς πύργους τῆς. Ἡ ἐπιστήμη τ' ἀναγκάζει νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν σκιά καὶ τὴν καταχνιά ὅπου βρίσκονται βυθισμένα, ὕστερα ἀπὸ δουλειὰ καὶ ἀγῶνα· εἶναι ἀλήθεια πὼς ὅταν βγοῦνε μιὰ φορὰ στὸ φῶς, ἔχουνε μιὰ καταπληκτικὴ πραγματικότητα — ἐνῶ οἱ πύργοι τῆς φιλοσοφίας βρίσκονται πάντοτε κάπου ἐκεῖ στὶς χῶρες τῆς χίμαιρας.